

ПРАВНИТЕ МЕТАМОРФОЗИ НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ В БЪЛГАРИЯ

2023: ЗАКОНОВИ ПРОМЕНИ И ТЕНДЕНЦИИ

Колективното внимание към домашното насилие е от решаващо значение за създаването на ефективни механизми, насочени не само към видимите му проявления, но и към основните социални фактори, които го поддържат. Постоянството на вниманието на гражданите обаче е ключово важно, за да се гарантира, че държавата изпълнява задължението си да следи за ефикасността на тези механизми.

Настоящият блогпост, част от блогпост поредицата на проекта [SHE](#), е насочен към широката аудитория граждани и има за цел да спомогне за повишаване на тяхната чувствителност към проблема с домашното насилие в България.

Липса на статистика

Тревожен проблем в България е липсата на официални статистически данни за домашното насилие. Достъпната статистика играе решаваща роля отвъд простото информиране. Тя е необходима за изследване на основните причини, последиците, честотата на случаите, съдебната практика, заповедите за защита и последващите резултати от тях. Статистическите данни са и задължителна предпоставка за формирането на разумни политики и закони, които са основани на доказателства, а не са само отговор на засилен обществен натиск или популистки тенденции.

Събиране на информация и изследвания

1. За целите на изпълнението на настоящата Конвенция (Чл. 11 от Конвенцията на съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулската конвенция)) страните се ангажират:
 - a) да събират редовно неагрегирана релевантна статистическа информация относно случаи на всички форми на насилие, обхванати от настоящата Конвенция;
 - б) да насърчават изследвания в сферата на всички форми на насилие, обхванати от настоящата Конвенция, за да се проучват първопричините и последиците от него, разпространеността и процента на произнесени присъди, както и ефективността на предприетите за изпълнението на настоящата Конвенция мерки;

2. Страните се стремят да провеждат редовно представителни изследвания за оценка на разпространението и тенденциите при всички видове насилие, обхванати от настоящата Конвенция.
3. Страните предоставят на експертната група, посочена в член 66 от настоящата Конвенция, събраната в съответствие с настоящия член информация с цел стимулиране на международното сътрудничество и улесняване на международния бенчмаркинг.
4. Страните предоставят на обществеността достъп до събраната в съответствие с настоящия член информация.

Освен това Съдът констатира, че липсата на официална изчерпателна статистика, поддържана от властите, вече не може да се обясни просто като пропуск от тяхна страна, като се има предвид нивото на проблема в България и свързаното с това задължение на властите да обърнат специално внимание на ефектите на домашното насилие над жени и да действат по съответния начин.

А.Е срещу България; § 120 (решение от 23 май 2023г. на Европейският съд по правата на човека).

Заглавията в медиите също разкриват тази смущаваща реалност.⁵ През изминалата 2023 г. поне веднъж на месец в медиите се появяваше статия, оповестяваща фатален край за жена. Всяко от заглавията бе ехо на една звучна истина: домашното насилие и насилието над жени в България в повечето случаи надхвърля спорадичните „психопатични“ прояви на дееца и се дължи на по-дълбоки взаимовръзки, често пренебрегвани от отделните граждани и българското общество като цяло.

В този контекст се открояват два основни въпроса, взаимосвързани в своята същност. **По същество ли е общественият дебат в България що се отнася до домашното насилие и отразява ли се той в ефективни законодателни и политически мерки?**

Домашното насилие преди 2023

От 2016 г. до днес, Истанбулската конвенция все още заема централно място в дискусиите по въпросите на домашното насилие в България. Първоначално ратифицирана от страната през 2016 г., Конвенцията е предмет на непрекъснати спорове, чиято кулминация бе конституционното ѝ оспорване и обявяването ѝ за противоконституционна през 2018 г.

В този период се откриха и обществените разделения, отразяващи различията във възгледите относно този международен договор. Някои възприеха и тълкуваха Конвенцията не като средство за решаване на проблема с насилието, а като заплаха за утвърдените, според тях, традиционни християнски ценности в България. На фона на този обществен дисонанс, специалистите, работещи пряко с жертви на домашно насилие, недвусмислено подкрепиха Конвенцията.⁶ Разделението обхвана и политическото представителство, което по-скоро задълбочи конфликта. Академичната общност също последва този обществен разрыв, като се чуха различни гледни точки относно съответствието на Конвенцията с конституционните принципи, което показва дихотомия на мненията относно нейната ефикасност.^{7, 8}

До ноември 2022 г. адекватни мерки по промяна на правната рамка, регулираща защитата от домашно насилие, така и не стигаха до законодателната власт, въпреки настоятелните усилия на експерти,⁹ обществените консултации,¹⁰ препоръките на международни организации¹¹, и осъдителните решения на ЕСПЧ.¹² На 24 ноември 2022 г. група народни представители от парламентарната група на Демократична България внесоха за обсъждане предложения за промени Закон за защита от домашното насилие (ЗЗДН),¹³ като резултат от работата на работна група по темата. Мотивите на законопроекта се позовават както на препоръките на международните организации, така и на резултатите от социологическо проучване на Националния статистически институт.¹⁴ До голяма степен законопроектът стъпва на законопроект изработен от междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. Предложените промени имаха цели свързани с улеснение на достъпа до правосъдие, с координация на мерките за борба с домашното насилие, събиране на данни и др.

Ден по-късно, на 25 ноември група народни представители от парламентарната група на БСП също внесоха предложение за промени на три разпоредби от ЗЗДН във връзка с кризисните центрове за лица, пострадали от домашно насилие.¹⁵

Освен това, през 2022 г. и Европейският съд по правата на човека също се произнесе по дело, свързано с домашно насилие в България.¹⁶ Делото се отнася за жертва, застреляна и убита в кафене в София от съпруга си, малко след като е излязла от прокуратурата, за да се оплаче, че той притежава пистолет и тя се страхува за живота си. Впоследствие става известно, че тя е правила няколко подобни оплаквания през годините и месеците преди убийството, свързани с това, че съпругът ѝ демонстрира гневно, насилствено и обсебващо отношение към нея.

ЕСПЧ се произнася, че властите в България не са реагирали своевременно на достоверните оплаквания на жертвата. Според Съда, ако те бяха направили това, са щели да установят, че съпругът ѝ е представлявал реална и непосредствена опасност за живота ѝ и да отнемат пистолета му, да го арестуват за нарушаване на ограничителната заповед и/или да поставят жертвата под полицейска закрила. Всички тези стъпки са били възможни съгласно българското право.

2022 година приключи с обещание от народните представители за работа по темата в парламента. В началото на декември 2022 г. депутати от четири парламентарни групи (ГЕРБ-СДС, ДПС, ПП, ДБ) се съгласиха, че до месец промените в ЗЗДН могат да бъдат приети.¹⁷

Домашното насилие през 2023г.

Предложените в края на 2022г. законодателни промени бяха отхвърлени на първо гласуване още на 27 януари 2023г.¹⁸ Така започна 2023 година. Въпреки оценката на някои народни представители, че действащата към онзи момент правна рамка е достатъчна, няколко месеца по-късно ЕСПЧ ги опроверга, като отново се произнесе по дело, засягащо жертва на домашно насилие, давайки следната оценка на някои законови разпоредби:

Гласували 156 народни представители:

за 77

против 65

въздържали се 14

Предложението не е прието.

(Ръкопляскания от ВЪЗРАЖДАНЕ и „БСП за България“).

Съдът установи по-горе в контекста на член 3, че съответните законови разпоредби, разгледани в настоящия случай, не са в състояние да отговорят адекватно на домашното насилие, по-голямата част от жертвите на което в България са жени. По-конкретно, въпреки че не може да се каже, че българското законодателство изобщо не е успяло да се справи с проблема с домашното насилие (за разлика от Volodina, цитирано по-горе, §§ 128 и 132), начинът, по който законовите разпоредби, оценени в настоящия случай, са били формулирани и тълкувани от съответните органи, е довел до лишаване на редица жени, жертви на домашно насилие, от официално наказателно преследване и следователно от ефективна защита.

A.E. срещу България²¹

В смисъл, защото с подобен закон се прокарват практики като тези в Скандинавия – да се отнемат деца от техните семейства и да се възпитават по модел, определен от известните нам NGO-та, с неизвестни зад гърба им спонсори.

Златан Златанов
по време на пленарно заседание¹⁹

Какво ще му спрете? Изродът ще си изкара пистолета и пак ще застреля въпреки това, което сте предложили тук. Ще застреля жена си, защото е изрод, а не че вие сте направили нещо и не че вие сте делегирали права на НПО-та..

Цончо Ганев
по време на пленарно заседание²⁰

На 20 април 2023 г.²² група народни представители от парламентарната група на БСП за България внесе в Народното събрание предложение за откъслечни промени без претенции за холистичен подход към правната рамка, засягаща домашното насилие. В мотивите си те отбелязват, че в него не са засегнати спорните въпроси, за които липсва обществена и парламентарна подкрепа.

Шест дни по-късно, на 26 април 2023 г.²³ друга група народни представители от парламентарните групи на ПП, ДБ и ГЕРБ също внасят ЗИД на ЗЗДН, който представлява обновена версия на законопроекта, отхвърлен през януари.

След приемането им на първо гласуване, двете предложения бяха обединени в общ законопроект,²⁴ който с някои промени бе приет на 21 юли 2023 г. Новите разпоредби са в сила от 1 януари 2024 г.²⁵

Новостите в закона са много – доста от тях дългоочаквани.

Някои от новостите в ЗЗДН са например:

- Удължава се срокът за подаване на молба за домашно насилие – от 1 на 3 месеца
- Разширява се кръгът на лицата, които могат да търсят помощ
- Определени трети лица също могат да подадат молба за защита до съда по искане на пострадалия
- Увеличава се грижата за засегнатите от домашно насилие деца
- Създава се национална информационна система за домашното насилие

Междувременно, през май 2023 г. ЕСПЧ отново се произнесе по дело, свързано с домашното насилие в България.²⁶ Жертвата и жалбоподателка по делото е на 15-годишна възраст, когато заживява с 23-годишен мъж. Тя твърди, че той редовно упражнява насилие върху нея. След едно от нападенията, тя отива в болница, където е установено, че има наранявания, включително големи синини, причинени от удари ствърди предмети. Майката на жалбоподателката се свързва със социалните служби, които от своя страна информират прокуратурата. Прокурорът разпорежда на полицията да извърши предварителна проверка на оплакванията. Полицията разпитва жалбоподателката и нейната майка, като последната твърди, че жалбоподателката е била ритана и душена. Прокурорът решава да не образува наказателно производство и установява, че е налице лека телесна повреда, което е престъпление, подлежащо на частно обвинение.

ЕСПЧ постановява, че България не е въвела ефективна система за наказване на всички форми на домашно насилие и не е осигурила адекватни гаранции за жертвите. Държавата не е защитила жалбоподателката в достатъчна степен и следователно е налице нарушение на член 3 от Конвенцията – забрана на изтезания.

Приетите законодателни промени не адресират някои съществени пропуски в правната рамка, особено нейното приложно поле, в което продължават да не попадат случаите на домашно насилие в контекста на интимната връзка, което е често срещано явление и е описано също и в решението по делото А.Е. срещу България.

Тези нерешени проблеми, свързани с приложното поле на закона, прозряха само месец след неговото приемане, когато медиен интерес придоби случаят на момиче от Стара Загора, станало жертва на насилие именно от нейния интимен партньор. В рамките на действащия тогава закон, а дори и в рамките на закона след промените, приети през юли, това момиче, както и други жертви на домашно насилие в интимна връзка, нямаха възможност да подадат молба за защита по Закона за защита от домашното насилие, която би допринесла за преустановяване на насилието.

Общественият интерес и протестите, последвали случая Дебора,²⁷ бяха основна причина и за вторите сериозни законодателни промени в Закона за защита от домашното насилие,²⁸ придружени и от промени в Наказателния кодекс.

За разлика от промените, приети през юли, които бяха резултат на месеци дискусии, новите изменения, приети през август, бяха гласувани в рамките на един ден и то по време на лятната ваканция на депутатите. Те разшириха приложното поле на закона и в него, след 8-часово обсъждане в пленарна зала, влезе и хипотезата на интимната връзка. Тя обаче остана проблематична в два свои елемента. На първо място е **изискването за продължителност от минимум от 60 дни**. Вторият, още по-тревожен проблем е **изискването връзката да е само между мъж и жена**, което недвусмислено изключва случаите на насилие между интимни партньори от един и същи пол. Това налага изводът, че за българския законодател хомосексуални интимни връзки или не съществуват, или партньорите в тях не заслужават същата степен на правна защита срещу насилие както партньорите в хетеросексуалните връзки.

При положение че няма реални бракове между еднополови хора, те не са защитени от Закона. Нали така! Реално интимното съжителство освен едните, защитава и другите. Тоест Вие сте против, ама говорим за реалности. Не говорим за това какво иска християнската или мюсюлманската общност – тези хора реално съществуват и те трябва да бъдат защитени. Какъв е проблемът? Обяснете какъв е проблемът. Защо това Ви се вижда като основното?

Манол Пейков
по време на пленарно заседание²⁹

Господин Свиленски, разбрахте ли колко лоши хора сме, защото току-що получихме признание от трибуната, че хомосексуалистите малтретират в домашни условия. Всъщност ние приемаме Закона, за да може хомосексуалните двойки, които явно се изпопребиват постоянно и не са защитени, както гражданинът Пейков заяви, заради това приемаме история.

Тошко Йорданов
по време на пленарно заседание³⁰

След промените от август, могат да се открият два обезсърчителни извода. На първо място, фокусът за домашното насилие се развиваше основно около темата за правата на ЛГБТИА+ общността, която за пореден път бе употребена за политическа пропаганда. Това за пореден път доведе до тяхното неравно третиране, което до голяма степен може да се дължи и на недостатъчната подкрепа за тази общност от страна на убедителни и влиятелни депутати.

На второ място, скоростните промени в законодателството за домашното насилие от август бяха пряк отговор на широкото обществено недоволство, предизвикано от един-единствен случай с голям обществен интерес. Тази реакция изглежда закъсняла, като се има предвид, че подобни случаи е имало и през периода от 2016 г. до 2023 г.

През 2023 г. се случи и още нещо значимо за развитието на защитата от домашното насилие в България и останалите държави-членки на ЕС, което у нас сякаш остана на заден план. Истанбулската конвенция бе ратифицирана от ЕС. Какво означава това за България? Страната следва да бъде задължена, по силата на правото на ЕС, да прилага Конвенцията само в частите ѝ, които са обект на компетентността на правото на ЕС. Те се отнасят до сътрудничеството по наказателноправни въпроси, обучението на служители, работещи с жени, пострадали от насилие, провеждането на кампании срещу насилието и предвиждането на санкции за извършителите, а също и разпоредбите, свързани с убежището и забраната за връщане на жени, бягащи от насилие, в държавите им по произход. Дали в България бъдещите действия на ЕС по въпросите за домашното насилие ще последват съдбата на Истанбулската конвенция и ще срещнат същата съпротива и дали се грижи някой за комуникационната стратегия на държавата по тази тема? Отговори на тези въпроси се очакват през новонастъпилата 2024 г.

Изводи:

- В България колективно гражданско внимание по законовите проблеми на домашното насилие се наблюдава най-често, когато случай на домашно насилие придобие медийна популярност.
- Законодателната власт демонстрира бързина и законодателна решителност, предимно когато случай на домашно насилие придобие медийна популярност.
- Темата за правата на ЛГБТИА+ общността обикновено се експлоатира от парламентарните групи, без да се разглежда по същество.
- Неадекватната комуникация, свързана с Истанбулската конвенция, не само би изложила на риск ефекта за България от текущите усилия на ЕС, но и хвърля сянка върху потенциалните бъдещи инициативи на Съюза, насочени към защита на жертвите на домашно насилие.

Илюстрации: Canva, Freepick.com

Автори:

Илиана Бойчева, CSD

Съфинансирано от
Европейския съюз

Тази публикация е финансирана от Европейския съюз. Съдържанието на публикацията представя гледната точка на нейните автори, които единствени носят отговорност за нея, и не отразява непременно мнението на ЕС или ГД „Правосъдие и потребители“. ЕС не отговаря за начина, по който може да бъде използвана съдържащата се в нея информация.

Бележки

- ¹ Център за изследване на демокрацията, [Национално изследване на домашното насилие и насилието основано на пола](#), София.
- ² Дневник, [МВР съобщи "стряскаща" статистика за домашното насилие](#), Дневник, 20 септември 2023г., София, България
- ³ Strasbourg Observers, [The Evolving Jurisprudence of the European Court of Human Rights on Domestic Abuse: A.E. V BULGARIA](#), 27 June 2023.
- ⁴ Council of Europe, [Bulgaria: improve protection from violence against women and domestic violence](#), letter, 20 May 2022, Strasbourg.
- ⁵ 24 часа, [11 жени са убити в България от началото на 2023 г. при домашно насилие](#), 24 часа, 11 април 2023г., София, България.
- ⁶ Български фонд за жените, [Становище от 25 неправителствени организации по Конституционно дело 3/2018г.](#), 30 април 2018г., София, България.
- ⁷ Българска национална телевизия, [286 университетски преподаватели се обявиха в защита на Истанбулската конвенция](#), 29 януари 2018, София, България.
- ⁸ България, [КД 3/2018](#), Конституционен съд на Република България, вж. становища по делото.
- ⁹ Център за изследване на демокрацията,
- ¹⁰ Министерски съвет, [Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие](#), Министерски съвет, Портал за обществени консултации, 20 юни 2022г.
- ¹¹ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, [Committee on the Elimination of Discrimination against Women asks Bulgaria about domestic violence and the Istanbul Convention](#), 19 February 2020.
- ¹² Европейски съд по правата на човека, [А.Е срещу България](#), (Жалба № 53891/20), 23 май 2023г.
- ¹³ Народно събрание на Република България, [Законопроект за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие](#), 24 ноември 2022г.
- ¹⁴ Национален статистически институт, [Насилие основано на пол](#), Статистика на здравеопазването и правосъдието, 25 ноември 2022г.
- ¹⁵ Народно събрание на Република България, [Законопроект за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие](#), 25 ноември 2023г.
- ¹⁶ Европейски съд по правата на човека, [У и други срещу България](#), (Жалба № 9077/18), 22 март 2022г.
- ¹⁷ Български фонд за жените, [„До месец могат да бъдат приети промените в Закона за защита от домашно насилие, еднородни са народни представители“](#), 13 декември 2022г.,
- ¹⁸ Народно събрание на Република България, [Стенограма от пленарно заседание](#), Четиридесет и осмо Народно събрание, Четиридесето заседание, 27 януари 2023г.
- ¹⁹ Народно събрание на Република България, [Стенограма от пленарно заседание](#), Четиридесет и осмо Народно събрание, Четиридесето заседание, 27 януари 2023г.

- ²⁰ Народно събрание на Република България, [Стенограма от пленарно заседание](#), Четиридесет и осмо Народно събрание, Четиридесето заседание, 27 януари 2023г.
- ²¹ Европейски съд по правата на човека, [А.Е срещу България](#), (Жалба № 53891/20), 23 май 2023г.
- ²² Народно събрание на Република България, [Законопроект за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие](#), 20 април 2023г.
- ²³ Народно събрание на Република България, [Законопроект за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие](#), 26 април 2023г.
- ²⁴ Народно събрание на Република България, [Законопроект за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие](#), 26 април 2023г.
- ²⁵ [Закон за защита от домашното насилие](#), 29 март 2005г., посл.измен: 11 август 2023г.
- ²⁶ Европейски съд по правата на човека, [А.Е срещу България](#), (Жалба № 53891/20), 23 май 2023г.
- ²⁷ Свободна Европа, ["Ние сме Дебора". Как хиляди хора в страната се разбунтуваха срещу насилието в Стара Загора](#), 31 юли 2023
- ²⁸ Народно събрание на Република България, [Законопроект за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие](#), 7 август 2023г.
- ²⁹ Народно събрание на Република България, [Стенограма от пленарно заседание](#), Четиридесет и девето Народно събрание, Пето извънредно заседание, 8 август 2023г.
- ³⁰ Народно събрание на Република България, [Стенограма от пленарно заседание](#), Четиридесет и девето Народно събрание, Пето извънредно заседание, 8 август 2023г.

СНЕ

